

KOMENTARJI IN GLOSE

GRCIJA NA RAZPOTJU. Pripovedujejo, da je dopisnik telefoniral uredniku iz dežele, kjer je izbruhnila revolucija. Dopisnik je bil navdušen — dopisniki imajo radi revolucijo, da imajo o čem pisati — in je od razburjenja skoraj jecljal. Urednik je na drugi strani žice celo slišal strele na ulici. »Vse vem, kaj se dogaja,« je zasoplo dejal dopisnik. »Takoj bom poslal poročilo. Dajte mi stenografko.«

Urednik je neprizadeto vzel pipo iz ust in mu odgovoril: »Lepo, toda še bolj bi me veselilo, če bi mi lahko poslal poročilo o tem, kaj to pomeni.«

Kaj to pomeni. Vsak dan beremo v časnikih poročila o bombardiranju Severnega Vietnama, o najemnikih v Kongu, o arabsko-izraelskem spopadu, beremo tudi komentarje. Toda vprašanje, ki nas najbolj muči in vznemirja, se glasi: Kaj to pomeni? Kam to pelje? Kaj tiči za vsakdonevnimi poročili časopisnih agencij in dopisnikov? Katere silnice usmerjajo dogodke? Katere politične družbene vprege porivajo voz zgodovine in kam ga porivajo?

In tako že od 21. aprila letos zasledujemo vsak dan v tisku poročila iz Grčije in o Grčiji. To smo delali tudi prej, toda ne s tolikšnim zanimanjem in tudi strahom, kakor od tistega dne, ko si je v Atenah »peščica uniformiranih zarotnikov« prigrabila oblast. Tako jih je imenoval takratni britanski tednik »New Statesman«, ki je zapisal:

»To, kar se je zgodilo v Grčiji, je v svojem bistvu popolnoma preprosto. Oblast si je prigrabila peščica uniformiranih zarotnikov, ki se bojijo demokracije, predvsem demokratične zmage na volitvah, ki so jo zdaj preprečili. Vrgli so v ječo na tisoče svojih nasprotnikov, odpravili najbolj temeljne državljanske svoboščine in oprli svojo vladavino na razsodbo gole sile. Storili so — žal, popolnoma uspešno vsaj za dogleden čas — tisto, kar so skušali storiti španski generali leta 1936. In grško ljudstvo ima isto pravico, da se jim upira in da kliče na pomoč demokrate v tujini, kakor jo je imelo takrat špansko ljudstvo.«

Položaj seveda ni »popolnoma preprost« in tednik pozneje tudi to pove. Kljub temu je mogoče razbrati glavne »junake« drame, bodisi da so to osebe ali skupine. Nesreča današnje Grčije je v tem, da še ni našla ravnotežja. Proti levici je začel ofenzivo že leta 1944 Churchill, ker so se na Jalti domenili, čigava bo Grčija po vojni oziroma v kateri sferi bo morala živeti. Dokončno je levico pokopal Stalin. Grška desnica pa je nazorno dokazala, da ni sposobna rešiti hudih družbenih in socialnih vprašanj, ki tarejo grško družbo, posebno kmečke in delavske množice. Armada, ki je porazila komunizem in rešila zahodno civilizacijo pred »stepskimi hordami«, kakor se baha, se je naposled naveličala te »demokratične zmešnjave in korupcije« ter nastopila. K temu je treba prišteti dvor, ki se odločilno vmešava v politiko, drugače kakor britanski in skandinavski dvori.

Italijanski tednik za mednarodno politiko Relazioni internazionali takole opisuje stanje v Grčiji nekaj dni pred aprilskim državnim udarom: »Bistveno vprašanje za Grčijo je resna nesposobnost vladajočega razreda. Buržoazija, ki se drži zastarelih smernic, postaja iz dneva v dan manj sposobna, da bi izvajala ravnotežje v deželi ali da bi jo vodila in jo poskušala uspešno uveljaviti v mednarodnem okviru.«

V nekem smislu je kriza, ki se je začela v Grčiji julija 1965, posledica boja med monarhijo oziroma dvorom in Karamanlisovo vlado. Karamanlis, ki je postal ministerski predsednik leta 1956 po smrti maršala Papagosa kot predstavnik desničarske ERE, je v zadnjih letih svoje vladavine dosegel nekaj uspehov. Predvsem je poživil gospodarstvo, nekoliko razrahljal silovit pritisk ZDA na Grčijo in celo navezal trgovinske stike s socialističnimi državami. Čeprav je bil Karamanlis desničar, to ni bilo všeč dvorom, ker ne mara premočnih mož na krmilu države.

Karamanlisov odhod sta pospešila dva dogodka: obisk kraljice Frederike v Londonu in umor poslanca skrajne levice Lambrakisa. Frederika je obiskala London navzlic odločnim ugovorom vlade; ti so bili popolnoma utemeljeni, saj je kraljica doživela v Londonu take demonstracije, kakršnih ne pomnijo. Toda Frederika je nevarna ženska in — vplivna. Grško ljudstvo gleda nanjo precej tako, kakor so Francozi gledali na Mario de Medici ali na madame de Pompadour.

Po raznih zapletih je prišel na oblast stari Papandreu. Grški desnici in Američanom je zaprlo sapo, ko je Papandreuova stranka centra dobila na volitvah »nezaslišanih« 53 odstotkov glasov in 171 izmed 300 sedežev v grškem parlamentu. S tem pa tudi absolutno večino. To ni bil samo pomemben premik v grškem javnem in političnem življenju, temveč pravi plaz.

Kako se je moglo to zgoditi? Grške buržoazije ni mogoče primerjati z zahodno. Stare grške patricijske družine, ki bi čutile določeno odgovornost do stanja v deželi, predvsem pa imele zadostno izkustvo, da bi vsaj delno reševale pereča vprašanja današnje Grčije, so pomrle v raznih vojnah in revolucijah. Zamenjali so jih parveniji, ljudje, ki so naglo obogateli in se povzpeli na družabni lestvici. Ti ljudje ne vidijo dostikrat dlje od svojega nosu, ali bolje rečeno, dlje od svoje mošnje. Zanje velja izrek direktorja General Motorsa: »Kar je dobro za General Motors, je dobro za ZDA.« Po grško bi se to reklo: »Kar je dobro za nas, bogate trgovce, lastnike ladij, prekupčevalce, izvoznike in podobno, je dobro za Grčijo.« Žal, ni tako.

Ta buržoazija, ki trpi za kratkovidnostjo, se oklepa arhaičnih družbenih oblik, ker je nesposobna razumeti celó razvoj sodobnega kapitalizma. Grčija res skuša postati vsaj pridruženi član evropske gospodarske skupnosti (EGS), toda po svoji notranji gospodarski strukturi je prav tako malo primerna za članstvo v EGS kot kaka Portugalska. Sedanja buržoazija si kratko malo ne more privoščiti, da bi začela resnično modernizirati državo, ker bi si s tem spodkopavala svoje lastne temelje. V ozračju na pol arhaičnih in okostenelih družbenih oblik še najlaže diha.

Na kulturnem področju je ta konservativnost naravnost osupljiva. V upravnih aktih in listinah še danes na primer uporabljajo *stara* grščino. To je približno tako, kakor če bi koga pri nas pozivali na sodišče v jeziku Cirila in Metoda. Ker pa je treba ljudstvu, ki Homerja vendarle ne bere v izvorniku, posredovati vsebino uradnih spisov, se okrog uradov gnete horda »prevajalcev«, ki dobesedno živijo od stare grščine. To je samo majhen, a vendarle zgovoren primer prepada, ki loči ljudstvo od vladajočega razreda.

Take arhaizme je spremljala korupcija. Brez podkupnine državljan ni prišel do svoje pravice. Brez protekcije ni bilo mogoče dobiti boljše službe. Denar, namenjen ljudstvu, se je izgubljal kakor voda v vročem pesku. Pred kratkim so na primer odkrili, da so grški kmetje od 50 milijonov subvencije

za pšenico, ki jim jo je namenila država, dobili borih osem milijonov dolarjev. V nekem podjetju je baje sedemnajst ljudi vleklo plačo za upravljanje z dvigalom, v katerem bi zadostoval en sam uslužbenec ali kvečjemu dva. In tako dalje. Seznam korupcije je zelo dolg.

Zato ni čudno, če so »rodoljubni« polkovniki navedli kot enega izmed dveh glavnih razlogov za svoj »poseg« prav korupcijo v državni upravi in javnem življenju. Po prihodu na oblast so res nekoliko zvišali pokojnine in razglasili, da ne sme nihče imeti višje plače od ministrskega predsednika: 1500 dolarjev. Malokdo verjame, da bo pri tem ostalo. Boj proti korupciji je namenjen predvsem »notranji potrošnji«, medtem ko je geslo o boju proti svetovnemu komunizmu namenjeno v prvi vrsti »svobodnemu svetu« na čelu z ZDA. To geslo, ki ga najbolj kričijo v svet prav tisti režimi, ki so najbolj zatirali — južnoafriški premier Vorster, rodezijski premier Ian Smith, portugalski predsednik Salazar in drugi — naj bi osladilo »grenko pilulo«, dejstvo, da je grška vojaška junta vzpostavila diktatorski režim, »ki se približuje fašizmu, čeprav še ni čisto fašizem«, kakor je zapisal neki ameriški komentator.

»Grčija se ne bojuje samo zase,« je trobental novi namestnik ministrskega predsednika Gregorios Spandidakis. »Napredovanje s step smo ustavili, veliki imperialistični načrt mednarodnega komunizma zavrli.« Z nabuhlo retoriko je Spandidakis nadaljeval: »Enaindvajseti april je bil drugi veliki prispevek Grčije življenju, svobodi in iskanju sreče. Izbira je bila jasna — revolucija ali komunizem. Nismo čakali, da bi nas komunisti napadli. Prvi smo udarili in jih zdrobili. Tako smo rešili Grčijo in storili še eno uslugo svobodnemu človeštvu.«

Svobodno človeštvo ni bilo navdušeno ne hvaležno. Javno mnenje na zahodu je v hipu spregledalo igro polkovnikov in začelo obsojati novi grški režim. Za vojaško junto je bilo najbolj neprijetno, da so skandinavske države na čelu z Dansko, ki je dala Grčiji dinastijo Glücksburgovcev, *uradno* nastopile proti novemu atenskemu režimu in mu začele jemati dober glas, kolikor ga je sploh imela.

Se huje za polkovnike pa je bilo to, da so ZDA tudi uradno ostale hladne do razglasov in nove politike v Atenah. Novi režim nujno potrebuje finančno in vojaško pomoč od ZDA, toda doslej je ni dobil. Celo nedavni obisk kralja Konstantina, ki so ga sicer v Washingtonu vljudno sprejeli, ni pomagal.

Politika ZDA do Grčije zasluži nekoliko pozornjšo analizo spričo trditve, da je to, kar se je zgodilo v Grčiji, del imperialistične ofenzive v Sredozemlju. Ta trditev je — po mojem — presplošna in preveč megljena, da bi nam lahko kaj dosti povedala, čeprav je v njej resnica.

Kljub zaveznitvu grških vladajočih slojev z ZDA so nastajale in še nastajajo med obema trenja. ZDA so bile doslej glavna sila, ki je jamčila Grčiji mednarodni položaj in notranjo ureditev. ZDA so tudi pomagale Grčiji v gospodarskem in vojaškem pogledu. Toda za plačilo so zahtevale: popolno zvestobo NATO, izrazito antikomunistično politiko (komunistična partija je v Grčiji prepovedana in do leta 1964, ko je stari Papandreu zmagal na volitvah, so morali biti še vsi grški delavci *registrirani* pri policiji), vsakršne ugodnosti za prodajo ameriških proizvodov in prodiranje ameriškega kapitala v Grčijo, kar je ševeda spremljala prepoved trgovanja s sosednjimi socialističnimi državami.

Toda v Washingtonu so dovolj razumni in vedo, da se proti komunizmu ne da nastopati samo z besedami. Treba je nekaj ukreniti tudi za življenjsko raven prebivalstva. Zato so si Američani prizadevali poživiti grško gospodarstvo, toda pri tem so objektivno zadevali na odpor prav tiste grške buržoazije, ki drži v Grčiji oblast in se boji komunizma. Za večji razmah grškega gospodarstva so potrebne spremembe, ki jih ekonomisti imenujejo strukturalne. Toda brez spremembe v *miselnosti* tistega razreda, ki naj bi spremembe izvedel, je taka preobrazba nemogoča. Grška buržoazija pa dobro ve, da bi ji take spremembe v marsičem spodkopale položaj. Tako so oboji v precepu: Američani se zavedajo, da je treba zboljšati gmotni položaj grškega ljudstva, a ne morejo mimo svojih zaveznikov, ki ta prizadevanja objektivno zavirajo.

Zdaj pa pride tisto vprašanje, ki je vredno šestdeset dolarjev, kakor pravijo Američani. Vprašanje se glasi: koliko so imele ZDA prste vmes pri vojaškem udaru 21. aprila, 21 dni potem, ko je »uradniška« vlada premiera Paraskevopula odstopila, ker ji je unija centra odrekla podporo, in ko je postalo jasno ali vsaj zelo verjetno, da se bo na bližnjih volitvah spet utrgal plaz in bo unija centra s podporo levece dobila morda celo več glasov, kakor jih je leta 1964?

Kadar govorimo o »prstih« ZDA, moramo biti — mislim — spet nekoliko bolj nadrobni. Ne dvomim, da ameriški politiki v celoti ni nič kaj dišala ponovna zmaga Papandreua na volitvah. Toda prav mogoče je, da so se mnenja glede *taktike* razlikovala. Navsezadnje ni nobena skrivnost, da je ameriška politika dostikrat plod kompromisov med zunanjim ministrstvom (State Departmentom), Pentagonom, kongresom in — navržimo še CIA, ki operira nekje za kulisami, toda neredko zelo učinkovito. Tudi ni nobena skrivnost, da so si te ameriške ustanove dostikrat v laseh in da mora šele predsednik odločiti, katera bo obveljala. Ta trenja se prenašajo tudi na »zunanje terene«, kjer CIA včasih prav pošteno zagode svojim washingtonskim tekmečem. Danes nihče več ne dvomi, da je klasičen primer take potegavščine CIA, katere žrtev ali pa tudi ne samo žrtev je bil rajnki predsednik Kennedy — izjalovljena invazija Kube v Zalivu prašičev.

V Atenah se je torej ameriška politika znašla pred zelo neprijetno možnostjo, ki jo je skušala preprečiti. Vsekakor je bila spet CIA tista, ki je bila za »najbolj korenit poseg«. Morda je ameriški veleposlanik in z njim State Department hotel zadevo nekoliko drugače izpeljati. To domnevo potrjuje »ogorčenje« mladega kralja Konstantina, ko so ga ponoči 21. aprila prebudili in mu povedali, da so polkovniki izvedli državni udar, da volitev ne bo in da je demokracija rešena. Kralj ni bil ogorčen, ker je zvedel, da volitev ne bo. Vsa njegova politika je bila naperjena proti Papandreu in uniji centra. Prav tako se je bal zmage centra kakor polkovniki. Ne, kralj je bil ogorčen, ker je bil državni udar izveden brez njegove vednosti. Navsezadnje, kdo so ti polkovniki. V bistvu druga ali tretja garnitura. Če bi že kdo izvajal državni udar, bi ga morali izvesti stari, preizkušeni generali, ki so za to poklicani, toda z vednostjo — prikrito ali neprikrito — kralja.

Razumno je domnevati, da je ameriška diplomacija pri svojih načrtih vsekakor upoštevala kralja, saj je vedela, da je zagrizen nasprotnik Papandreua. Toda CIA je utegnila na svojo roko podpreti polkovnike *mimo* kralja, če je izračunala, da bo državni udar uspel. In državni udar je uspel. Če je pri

tem moral State Department požreti debelo slino, tem slabše za State Department.

Glavni argument, ki govori za to domnevo, je ta, da Američani s prihodom vojaške junte na oblast niso v bistvu nič dosegli. Vsaj v daljšem razdobju ne. Polkovniki ne samo da niso tista zanesljiva sila, ki bi lahko Grčijo rešila komunizma oziroma socializma — v tem pogledu so ameriški pojmi namerno primitivni in neizostreni — temveč zaradi svojega ravnanja so ljudje, ki trosijo semena komunizma, to je ljudskega odpora, po vsej Grčiji. Polkovniki ne samo da niso »spodobno demokratično pročelje«, ki ga potrebuje ameriška diplomacija v Grčiji, ampak so s svojim ozkim obzorjem in kaplarsko miselnostjo kaj slaba propaganda za grško desnico.

Zato ni čudno, če se je voditelj ERE, grške desničarske stranke, Kanelopulos »oddaljil« od njih s precej hudimi besedami. S tem je jasno povedal Grčiji in svetu, da so člani sedanje vojaške junte celo za grško desnico neprebavljivi. S tem si je Kanelopulos zavaroval politični hrbet in prihodnost. Težko si je misliti, da bi bil Kanelopulos, ki je bil v hišnem priporu, lahko ne samo razširil svojo izjavo v javnosti — pozneje jo je objavil celo tisk, ki je podvržen strogi cenzuri —, ampak lahko celó sklical na svoj dom tiskovno konferenco za tuje dopisnike, ko ne bi bil imel blagoslova ameriškega veleposlaništva.

Ameriška diplomacija bo torej skušala najti spodobnejše pročelje, kakor je sedanja vojaška junta, da bi za njim nadaljevala boj proti komunizmu ali socializmu v Grčiji. Morda bo pri tem celo iskala podpore starega Papandreua, voditelja unije centra. Po najnovejših novicah ga je vojaška junta celó izpustila.

In tako pridemo do ključne osebnosti v sedanji grški politični in ideološki krizi — do starega Papandreua. Ta je bil leta 1964 najbrž prav tako presenečen kakor grška desnica, ko je njegova unija centra dobila 53 odstotkov glasov in absolutno večino sedežev v parlamentu.

Njegova zmaga je oznanila prihod novih sil v grško politično areno. Te sile je privabil na svojo stran Papandreu med predvolilno kampanjo, ko se je na grozo grške desnice obrnil naravnost na grški *proletariat*. Najhuje, kar mu desnica očita, je prav to, da je mobiliziral grške množice. Vse kaže, da se je stari Papandreu sam ustrašil »vruga«, ki ga je priklical. Njegova taktika in sklepanje kompromisov z desnico, posebno s Kanelopulom, po zmagi na volitvah potrjujeta to domnevo. Od tod tudi izvira spor med starim in mladim Papandreuom, očetom in sinom. Oče ni samo popuščal desnici, ampak je ob vsaki priložnosti poudarjal, da njegova politika nikakor ne ogroža monarhije. Sin Andrej je bil za radikalnejšo politiko. Zahteval je od očeta, naj vodi tako politiko, da si bo za zmeraj pridobil zaupanje levice ter delavskih in kmečkih množic. Zato je bilo treba mladega Papandreua diskreditirati. Desnica je odkrila »zaroto« med grškimi oficirji na Kreti, ki so bili združeni v tajni organizaciji Aspida. Voditelj te organizacije je bil po trditvah desnice prav Papandreu mlajši, ki ga je vojaška junta nameravala postaviti pred sodišče. Žal sta glavni priči na procesu, odvetnik Andreas Vahliotis in novinar Kiriakos Diakogiannis, potem v tujini povedala, da so ju prisilili, da sta lažno pričala pred sodiščem. In tako je vojaška junta doživela še en poraz v tujini. Četudi je stari Papandreu v zadnjih treh letih skušal »demobilizirati« grške množice, ki jih je bil mobiliziral na volitvah leta 1964, deloma iz strahu pred

desnico deloma iz strahu pred temi samimi množicami, je vendarle dejstvo, da je bila mobilizacija uspešna. Težko jo bo za zmeraj zavreti.

Pomembna okoliščina je, da so grški kmetje skupaj z delavci sodelovali v številnih tragičnih spopadih v grški zgodovini, med katerimi sta najbolj pomembna narodnoosvobodilna borba in partizansko vojskovanje, ki se je končalo tako tragično. Brezobziren teror po uničenju levega odpora je povzročil na grški levici določeno praznino, ki jo je samo delno izpolnila EDA. Ta organizacija združuje skrajne levičarje do zmernih, toda njen voditelj Pasalides vsekakor sodi med zmerne. Njegova taktika je bila: »Pustimo tem gospodom, da bodo razložili svoje stališče.« Njegova politika je bila previdna. Brez dvoma tudi zato, ker ni hotel dati monarhiji in desnici povoda, da bi se znesla nad EDA. Na volitvah 1964 je EDA z vsemi silami podprla unijo centra in se celo marsikje umaknila v njeno korist. Toda to ne more v celoti razložiti uspeha unije centra. Del njenega uspeha je brez dvoma tudi posledica tega, da so se delavske in kmečke množice rajši opredelile za jasnejši in določnejši program centra kakor za megleni in dvoumni program EDA.

Strah pred zmago levece oziroma pred temeljitimi spremembami v Grčiji je pognal polkovnike v pustolovščino, ki je za zdaj zavrla napredek v državi. Kljub tveganosti prerokovanja številna znamenja kažejo, da vojaška junta v sedanji obliki ne bo mogla dolgo vzdržati, posebno še če je ZDA v resnici ne bodo hotela podpreti. Ni tvegana domneva, da ameriška diplomacija zdaj mrzlično išče »spodobnejše pročelje«, ki bi bilo sprejemljivo za zahodno demokratično javno mnenje, za politiko, ki pa se po svojih ciljih ne bi dosti razlikovala od politike »uniformiranih zarotnikov«.

Božidar Pahor

ANTIKRONIKA. Boleče: »Skoraj vsi slovenski otroci, ki bi v drugem polletju letos morali v zdravilišča — bodo ostali doma, ker ni dovolj denarja, s katerim bi krili stroške tega zdravljenja...« (Ljubljanski dnevnik) — Vse je pogojeno: iz duhovne invalidnosti se poraja telesna, iz telesne duhovna.

Bilanca: »Vinski sejem je odprt sicer šele od petka zvečer, toda organi javne varnosti so morali že večkrat posredovati. Črna bilanca sicer ni tako črna kot lani, so pa kljub temu miličniki morali doslej pripreti sedem ljudi zaradi grobe kršitve javnega reda, ker je bila nevarnost, da bi zaradi vinjenosti s kršitvami še nadaljevali, 55 ljudi pa so odstranili z GR, ker so kršili red z razbijanjem, 35 ljudi od vseh teh bodo prijavi sodniku za prekrške...« (Ljubljanski dnevnik)

»Posebno žalosten primer opitja na vinskem sejmu na GR se je pripetil minulo nedeljo, na dan pa je prišel šele včeraj, ko so morali opitega otroka prepeljati na otroško polikliniko enajstletno Ireno iz Ljubljane zaradi zastrupitve z alkoholom...« (Ljubljanski dnevnik) — Če bo šlo tako naprej, bo edini slovenski kulturni praznik samo še — vinski sejem.

Na Štatenbergu: »Žal je bila zopet zamujena priložnost, da bi svoj lonček pristavili tudi založniki, saj se je kljub povabilom srečanja udeležil le predstavnik Slovenske matice, dr. France Bernik. Tako so se besede lahko